

УДК 811.161.2'276.6:796.332

УКРАЇНЬСЬКА ФУТБОЛЬНА ЛЕКСИКА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.: ВТРАЧЕНА СВОЄРІДНІСТЬ ЧИ ПОЛЬСЬКИЙ ВПЛИВ?

Ірина ПРОЦИК

*Національний університет "Києво-Могилянська академія"
вул. Сковороди, 2, Київ, 04655
Кафедра української мови
e-mail: iprotsyk@ukr.net*

У статті здійснено порівняльний аналіз української футбольної лексики першої половини ХХ ст. зі сучасними терміносистемами футболу в українській та польській мовах. З'ясовано, які з лексем, що функціювали у футбольному дискурсі початку ХХ ст., були питомими чи успадкованими з праслов'янської мови, а які з'явилися в тогочасній термінології футболу під впливом польської мови, показано кількісне співвідношення перших і других. Простежено паралельність термінотворчих традицій в обидвох мовах, які з національних мовних ресурсів творили спеціальні футбольні назви.

Ключові слова: українська футбольна лексика, терміносистема футболу в сучасній українській мові, терміносистема футболу в сучасній польській мові, футбольний термін, тематична група, родо-видові зв'язки, питома лексема, чужомовне запозичення.

Розвиток української футбольної лексики, як і самого українського футболу, відбувався на зламі ХІХ–ХХ ст., найінтенсивніший же період формування українського футбольного дискурсу припадає на першу половину ХХ ст. Порівняння української футбольної лексики зазначеного періоду та сучасних терміносистем футболу в українській і польській мовах може створити хибне враження, начебто українська футбольна лексика зазнала надмірного впливу польської мови. Однак ґрунтовний аналіз дає підстави стверджувати, що більшість лексем, які досі функціують у польській футбольній терміносистемі, у першій половині ХХ ст. активно використовувались і в українській термінології футболу. Щоправда, у другій половині ХХ ст. під впливом мовних і позамовних чинників відбулося витіснення питомих лексем зі складу української футбольної лексики, а самотні національні футбольні терміни набули статусу застарілих.

Завдання цієї розвідки – детально проаналізувати українську футбольну лексику, що функціювала в першій половині ХХ ст., у зіставленні з сучасними терміносистемами футболу польської й української мов для виявлення своєрідності розвитку останньої та простеження впливів на неї польської мови, яка на той час була державною в Галичині. Для аналізу обрано терміни з найважливіших тематичних груп футбольної лексики, використовуваної в першій половині ХХ ст. Джерельну базу розвідки становлять спеціальні українські видання, присвячені футболі, зокрема "Копана (Association Football)" (1900) Володимира Лаврівського, "Забави і гри рухові. Часть III. Копаний мяч" (1906) Івана Боберського, "Копаний мяч" (1926) Осипа Верхоли, а також різножанрові тексти в українських спортивних часописах першої половини ХХ ст., що ви-

© Процик І., 2016

ходили у Львові та Перемишлі, насамперед футбольні статті у журналах “Спорт” (1925–1926), “Спортові вісти” (1931, 1933), “Готові” (1934–1935), “Спорт” (1936–1937), “Змаг” (1937–1939), та на сторінках спортивних додатків до універсальних періодичних видань: “Руханково-Спортовий Вісник” (1922–1923), “Руханка і Спорт” (1926), “Спорт і Руханка” (1928), “Спорт” (1931), “Спорт і молодь” (1931–1934), “Фізичне виховання” (1939).

В українській лінгвістиці питання історії формування національної футбольної лексики порушувалося лише принагідно – у працях про становлення і розвиток української спортивної лексики. Це, зокрема, історико-методологічні дослідження Оксани Вацеби та Ігоря Янків, присвячені діяхронному описові спортивної термінології, у тому числі футбольної¹; дисертація та численні статті Ольги Боровської, у яких з'ясовано співвідношення національних та інтернаціональних спортивних термінів (серед проаналізованих залучено й футбольні номінації) у сучасній українській мові²; ґрунтовні студії Михайла Паночка, у яких простежено формування національної спортивної лексики (через суспільно-політичні обставини кінця 70-х років ХХ ст. науковець не міг проаналізувати початкові етапи становлення спортивної термінології української мови)³; найновіші дослідження Юрія Струганця, які містять опис футбольної терміносистеми початку ХХІ ст.⁴ Контрастивний аналіз української та польської футбольної термінології на загальнослов'янському тлі представлено в статті Юлії Рисицької⁵. Лексикографічні видання футбольної термінології (термінні словники львівських авторів “Мова футболу: ілюстрований шестимовний словник футбольної лексики” (Львів, 2009) та “Українсько-польський, польсько-український перекладний словник футбольних термінів” (Львів, 2012) і “Українсько-англійсько-російський футбольний словник” Мамуки Кварацхелії (Київ, 2012) також здебільшого охоплюють лексику футболу кінця ХХ–початку ХХІ ст. Відтак, усебічне дослідження футбольної лексики української мови в синхронному та діяхронному аспектах, насамперед на початкових етапах її формування, надалі залишається актуальним.

На початку ХХ ст. визначальною тенденцією у розвитку футбольної лексики слов'янських націй, у тім числі української, був пошук питомих відповідників до чужомовних термінів футболу, що, як і саму гру, запозичено з Англії (поширення ін-

¹ Вацеба О.М. Нариси з історії західноукраїнського спортивного руху. Івано-Франківськ, 1997; Вацеба О. Перші спортові часописи Галичини і становлення національної спортивної термінології // Старт.1993. №7–8. С.14–15; Янків І. Роль Івана Боберського у розвитку української спортивної термінології // Молода спортивна наука України : матеріали 2-ї Всеукраїнської наукової конференції аспірантів (11–13 березня 1998 р., м. Львів): В 2-х ч. Львів, 1998. Ч.1. С.79–82.; Янків І. Т.Українська спортивна термінологія (історико-методологічний аналіз) : Автореф. дис.... канд. наук з фізичного виховання та спорту: 24.00.02. Луцьк, 2000.

² Боровська О. Особливості історичного розвитку спортивної термінології в Західній Україні (кінець ХІХ–початок ХХ століття) // Українська термінологія і сучасність: Збірник наукових праць. Київ, 2005. Вип. VI. С.31–35; Боровська О. В. Співвідношення національних та інтернаціональних термінів у галузі фізичної культури та спорту : Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2004.

³ Паночко М. М. Семантика спортивних термінів як результат метафоризації // Дослідження з словотвору та лексикографії. Київ, 1995. С.90–92; Паночко М. М. Украинская спортивная лексика : Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. Киев, 1978.

⁴ Струганець Ю. Семантика, структура, функціонування футбольної лексики в українській літературній мові початку ХХІ століття : Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.01. Івано-Франківськ, 2016.

⁵ Рисицька Ю. Футбольна термінологія в різних слов'янських мовах з погляду структурного і конфронтативного вивчення // Slavia Orientalis. 2011. Т. LX. №2. С.277–286.

формації про футбольну гру в Україні відбулося завдяки англійським морякам (через Одесу), валлійським робітникам (із шахт Юзівки) та землякам, які бували у Великобританії і там ознайомилися з особливостями самої гри та її правилами).

На зламі XIX–XX ст. для **називання футболу**, поряд із запозиченим із англійської мови терміном, який функціював у кількох графічно-фонетичних варіантах (*фудбаль*, *футбал*, *футбаль*, *футболь*), використовувалися й українські відповідники – *гра в копаний м'яч*; *копана*; *копаний*; *копаний м'яч*; *копанка*; *копанья*; *м'яч*; *м'яч, копаний ногами* (гра, від грати, пол. граґ, псл. *jьgrati < *ьgrati; іє. *aig- “різко рухатися”⁶; *копаний*, від копати “ударяти, бити, штовхати ногою”, пол. кораґ “бити (ногою)”, псл. кораті “бити ногою в землю”, іє. кораті “бити”⁷; *м'яч* “куля з пружного матеріалу”, псл. *męć, пов'язане з теґь “м'який” (“зім'ятий”)⁸ (Див. позицію № 1 у таблиці). Польського терміна *piłka nożna* на той час не зафіксовано, проте як окрема спеціальна назва для **найменування футбольного м'яча** на межі XIX–XX ст. використовувалася запозичена з польської мови лексема *півка* ([пилка] “м'яч”, пол. piłka утворено від старого ріла, що походить від лат. rila “м'яч, куля”⁹, rila, od rila, rożyczka z łac. rila¹⁰), яку можна вважати фонетичним запозиченням, оскільки специфічний для польської фонетичної системи огублений звук [H] у ній відтворено за допомогою артикуляційно найближчого українського звука [в]. Паралельно функціювали номінації *бальон* (запозичення з фр. ballon, що походить від італ. ballone (pallone), похідне від palla – куля¹¹), *м'яч* (м'яч¹²), *опука* (опука, заст. “м'яч”¹³), які вже в 20-ті роки минулого віку витіснили полонізм *півка* (Див. позицію № 19 у таблиці).

Серед **назв гравців за їх позиціями на футбольному полі та відповідними функційними обов'язками під час матчу** зафіксовано здебільшого питомі найменування.

Родова назва – гравець у футбол – окреслена єдиною запозиченою лексемою *футбаліст* та кількома питомими номінаціями, утвореними за типовими українськими словотвірними моделями для називання осіб за родом діяльності та з використанням продуктивних словотворчих суфіксів -ач, -ун, -ик: *грач* (грач, від грати, пол. граґ, псл. *jьgrati < *ьgrati; іє. *aig- “різко рухатися”¹⁴, *копун* (від копати “ударяти, бити, штовхати ногою”, пол. кораґ “бити (ногою)”, псл. кораті “бити ногою в землю”, іє. кораті “бити”¹⁵, *м'ячевик* (від м'яч¹⁶). Із перелічених лексем у польській футбольній терміносистемі дотепер використовують термін *gracz* (od gra¹⁷); у сучасній українській мові замість терміна *грач* (який до Другої світової війни вживався на всій території України – лексему зафіксовано у харківських і київських спортивних виданнях) функ-

⁶ Етимологічний словник української мови : У 7-ми т. Київ, 1982–2012. Т.1. С.586–587.

⁷ Там само. Т.2. С.565.

⁸ Там само. Т.3. С.549.

⁹ Там само. Т.4. С.369.

¹⁰ Brückner Aleksander. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa, 1998. S.414.

¹¹ Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень. Київ, 2000. С.148.

¹² Етимологічний словник української мови Т.3. С.549.

¹³ Там само. Т.4. С.205.

¹⁴ Там само. Т.1. С.586–587.

¹⁵ Там само. Т.2. С.565.

¹⁶ Там само. Т.3. С.549.

¹⁷ Brückner Aleksander. Słownik etymologiczny języka polskiego. S.154.

ціює термін *гравець*, утворений від дієслова грати за допомогою словотворчого суфікса -ець, що є синонімічним до суфіксального форманта -ач, при цьому як твірну базу використано не основу інфінітива (гра(ти) + -ач), а твірну основу минулого часу (грав + -ець). Польські впливи на використання безсуфіксної лексеми *грав* в українській футбольній термінології початку ХХ ст. відсутні; найімовірніше, вона є наслідком паралельного розвитку терміносистем споріднених мов (Див. позицію № 25 у таблиці).

Видові назви футбольних гравців представлені такими лексемами:

- футболіст, який грає у воротах – *брамкар* (від брама “ворота”, давнє запозичення з польської мови пол. brama “в’їзд, вхід до будови, великі двері, ворота; передмур’я; ключ; дорога, підхід, приступ, пов’язані з псл. *borniti, укр. боронити”¹⁸ та від боронити “захищати, забороняти”, псл. *borniti, похідне від *bornь “сварка, битва, боротьба”, утвореного, в свою чергу, від *borti “бороти”¹⁹, *воротар* (воротар “поріг під воротами”, від ворота, пол. wrota, псл. *vorta, мн. від *vorto, пов’язаного з дієсловом *verti “запирати” і іменником вогь “огорожа”²⁰, *сторож брамки* (сторож, пол. strzec, псл. *stergti / sterkti “стерегти”²¹; від брама “ворота”²² і від боронити “захищати, забороняти”²³ (Див. позицію № 26 у таблиці);

- футболіст, який грає у захисті – *бек* (з англ. back – захисник у спортивних іграх з м’ячем²⁴), *захисник* (від захист, похідне утворення від кореня хист- (*хистј-), що є, можливо, розширеним варіантом давнішнього хис-, (<хыз-) ²⁵), *оборонець* (від боронити “захищати, забороняти”, псл. *borniti, похідне від *bornь “сварка, битва, боротьба”, утвореного, в свою чергу, від *borti “бороти”²⁶), *позадній* (“задній”, від зад, пол. zad, псл. zaďь²⁷), *сторож границі* (сторож, пол. strzec, псл. *stergti/sterkti “стерегти”²⁸; від границя “кордон”, пол. granica, псл. granica, похідне від grānā “грань, край”²⁹, у футбольній термінології початку ХХ ст. назвою *границя* окреслювали лицеvu лінію футбольного поля) (Див. позицію № 27 у таблиці);

- футболіст, який грає у півзахисті – *заложник* (заложник, від залога “гарнізон; охорона; засада”³⁰ і лежати, псл. ležati < *legētei, legti, *ložiti < *logītei³¹), *напівзахисник* (напів- – перший компонент складних утворень, складне утворення з при-йменника на і основи пів- “половина”³², половина “стара міра в 1/8 літра”, пол. роўowa, псл. polovina, polovica, похідні утворення від роľь “половина”³³; захисник, від захист³⁴,

¹⁸ Етимологічний словник української мови. Т.1. С.244.

¹⁹ Там само. С.233.

²⁰ Там само. С.428.

²¹ Там само. Т.5. С.410–411, 428.

²² Там само. Т.1. С.244.

²³ Там само. С.233.

²⁴ Словник іншомовних слів. Київ, 2000. С.159.

²⁵ Етимологічний словник української мови. Т.2. С.244.

²⁶ Там само. Т.1. С.233.

²⁷ Там само. Т.2. С.222.

²⁸ Там само. Т.5. С.410–411, 428.

²⁹ Там само. Т.1. С.584.

³⁰ Там само. Т.2. С.229.

³¹ Там само. Т.3. С.212–213.

³² Там само. Т.4. С.38.

³³ Там само. С.497.

³⁴ Там само. Т.2. С.244.

помічник від помагати, допомогти, псл. *pomogti, pomagati “допомогти”, давніше “потягти, підтягти (важкі речі)”, похідне від *mogti в давнішому значенні “тягти”; виведення від *mogti у значенні “могти”³⁵, *резервіст* (з франц. *réserve* – який перебуває в резерві³⁶) (Див. позицію № 28 у таблиці);

- гравець атаки; форвард – *гарцювник* (гарцівник “вершник”, від гарцювати “скакати, бігати”, очевидно, запозичення з польської і, далі, з чеської мов; пол. *harcować* “гарцювати; (старе) битися одному перед військом”, старе *harc* “поєдинок перед боєм”, чес. старе *harcovati* “розпочинати стрілянину, напад; скакати”, *harc* “поєдинок перед боєм”; інші пов’язання – з угор. *harc* “боротьба, бій”, пов’язаного з *harcol* “боротися, воювати, битися”³⁷, *лучник* (“віготовлювач луків, стрілець з лука”, від лук “знаряддя для метання стріл”³⁸), *нападач* (від *напад*³⁹, походить від *пасти*⁴⁰), *напасник* (напасник “нападник, причепа”⁴¹), *передовий* (від *перед* “передня частина”⁴², *стрілець* (від *стріл* “постріл”, *стрілити*, *стріляти*, *стрільнути*⁴³), *черговий* (від *черга* “ряд пострілів”⁴⁴), *чільник* (від *чільний*⁴⁵, що походить від *чоло*⁴⁶) (Див. позицію № 29 у таблиці);

- фланговий гравець – *крайник* (“прикордонний мешканець”, від *край* “кінець, зріз”⁴⁷), *криловий*, *крилевий* (“крайній облавник”, від *крило* “літальний орган”⁴⁸; від термінного значення лексеми *крило* – фланг – у футбольній лексиці початку століття) (Див. позицію № 30 у таблиці);

- центральний нападник – *середній передовий* (від *середина*⁴⁹ + *передовий*, від *перед* “передня частина”⁵⁰).

Із перелічених футбольних лексем першої половини ХХ ст. у сучасній українській футбольній терміносистемі залишилися лише терміни *бек*, *воротар*, *захисник*, *оборонець*, у дещо зміненому граматичному оформленні використовуються лексеми *(на)нівзахисник*, *напа(с/д)ник*, а в сучасній польській термінології футболу – найменування *bramkarz*, *rotosnik*, *napastnik*. Лише назву *bramkarz* можна вважати польською калькою. Хоча в українській футбольній лексиці початку ХХ ст. використовувався термін *брамка* – найвірогідніше, скалькований із польської мови, адже в загальноживаній лексиці того часу на позначення воріт функціювала давно запозичена з польської лексема *брама*, демінутива *брамка* не зафіксовано. Збіжність українських (*помічник*, *напасник*) і польських (*rotosnik*, *napastnik*) лексем можна пояснити паралельним

³⁵ Етимологічний словник української мови. Т.4. С.510.

³⁶ Словник іншомовних слів. С.791.

³⁷ Етимологічний словник української мови. Т.1. С.478.

³⁸ Там само. Т.3. С.301–302.

³⁹ Там само. Т.4. С.37.

⁴⁰ Там само. С.309–310.

⁴¹ Там само. С.37–38.

⁴² Там само. С.340–341.

⁴³ Там само. С.444–445.

⁴⁴ Там само. Т.6. С.299–300.

⁴⁵ Там само. С.330.

⁴⁶ Там само. С.338–339.

⁴⁷ Там само. Т.3. С.73.

⁴⁸ Там само. С.92.

⁴⁹ Там само. Т.5. С.218.

⁵⁰ Там само. Т.4. С.340–341.

розвитком футбольної термінології у близькоспоріднених мовах, де для творення спеціальних номінацій вживалися праслов'янські кореневі морфеми.

Для називання футбольної гри використовувався запозичений з англійської мови термін (у трьох варіантах написання): *матч*, *меч*, *match* (від англ. *match* – змагання, суперник – спортивне змагання між двома спортивними командами⁵¹) і його питомі відповідники: *гра* (від грати⁵²); *змагання* (від змагати “брати гору, перемагати”⁵³, що походить від могти⁵⁴); *змагання копаного м'яча*. Аналогії української лексики *меч* із польською номінацією *mecz* зумовлені фонетичним пристосуванням терміна до української футбольної терміносистеми, з урахуванням звучання цього слова в мові-джерелі (Див. позицію № 3 у таблиці).

Основною засадою проведення футбольних матчів була вимога **чесної гри**, на позначення якої вживалися чужомовні **назви**, серед яких варваризми *fair*; *fair play*; *фер* (англ. *фейр плей* – букв. “чесна, правильна гра”; справедливі умови в будь-якій справі⁵⁵); гібридні терміносполуки *гра фер*; *гра, ведена фер*; *фер гра* та їх українські відповідники – *чиста гра* (чистий “не забруднений”, пол. *czysty*, псл. *čisty* “чистий <проціджений>”; утворене як пас. дієприкметник мин. часу від не збереженого в слов'янських мовах дієслова *čidjo “очищую”, *čisti* “очищувати”, що пов'язане з *čestiti* “чистити”, *čediti* “цідити”⁵⁶; *гра, від грати*⁵⁷), *чесна гра* (чесний, від *честь* “шана, повага, гідність”, пол. *cześć*, псл. *čьсть*; пов'язане з псл. *čьsti*, *čisti* (čьto) “читати; лічити, рахувати; шанувати”, укр. *читати*⁵⁸). З перелічених термінів початку ХХ ст. у сучасній українській терміносистемі функціонують лексичні одиниці *чесна гра* і *fair play*, а в польській – *fair play* і *czysta gra*, з яких ад'єктивний складник терміна *чесний* є точнішим перекладом англійського *fair*, аніж *чистий* (Див. позицію № 2 у таблиці).

Частини футбольного матчу мали запозичену з англійської назву – *хав-тайм* (від англ. *half* – пів, половина⁵⁹ – одна з двох половин футбольного матчу, тайм), вживалися також українські номінації-відповідники: *півгра* (пів “половина”, псл. *poľ* (<**polŭ*); іє. *(s)p(h)el- розколювати (надвоє)⁶⁰; *гра, від грати*⁶¹), *половина* (половина⁶²) (Див. позицію № 4 у таблиці). Між таймами робили **зупинку, що називалась** латинським терміном *павза* (від лат. *pausa*, що походить від грецького *pausis* – припинення – перерва, зупинка⁶³) і питомими номінаціями *перерва*, *перерив* (рвати, переривати⁶⁴) (Див. позицію № 5 у таблиці). Паралельні шляхи розвитку української та польської терміносистем футболу зумовили й ідентичність номінацій згаданих футбольних понять: *половина* – *połowa*, *перерва* – *przerwa*. Аналогічно для найменування

⁵¹ Словник іншомовних слів. С.624.

⁵² Етимологічний словник української мови. Т.1. С.586–587.

⁵³ Там само. Т.2. С.268.

⁵⁴ Там само. Т.3. С.494.

⁵⁵ Словник іншомовних слів. С.1002.

⁵⁶ Етимологічний словник української мови. Т.6. С.327.

⁵⁷ Там само. Т.1. С.586–587.

⁵⁸ Там само. Т.6. С.312.

⁵⁹ Словник іншомовних слів. С.958.

⁶⁰ Етимологічний словник української мови. Т.4. С.383–384.

⁶¹ Там само. Т.1. С.586–587.

⁶² Там само. Т.4. С.497.

⁶³ Словник іншомовних слів. С.720.

⁶⁴ Етимологічний словник української мови. Т.4. С.345.

футбольних команд в обидвох мовах використовувалася запозичена з англійської лексема *клуб* (від англ. club, похідна від давньоангл. clubbe – товариство – громадська організація, яка об'єднує людей з певними інтересами, що впливають з їхніх соціальних, професійних, наукових, політичних та інших зацікавлень⁶⁵) – *klub* та питомі аналогі: *дружина* (дружина “загін, почет”, від друг, пол. druh (з укр. чи бр.), псл. *drugъ “товариш, приятель”, псл. drugъ виводиться з іє. dhreu-/dhru “міцний, тривкий, надійний, вірний”⁶⁶) – *družyna* (Див. позицію № 6 у таблиці).

Для називання команди з граців різних клубів, які представляють свої місто чи країну на змаганнях, у першій половині ХХ ст. функціювала запозичена з латини лексема *репрезентація* (від лат. representatio – наочне зображення – представництво⁶⁷) та національні терміни-відповідники – *збірна* (збірний, від збирати, брати, псл. bygati, bego, похідне від іє. *bher- “носити, приносити”⁶⁸), *збірна команда*, які в сучасній українській футбольній терміносистемі витіснили чужомовне запозичення *representacja*, яке дотепер функціює в польській терміносистемі футболу (Див. позицію № 8 у таблиці).

Серед назв футбольного поля та його розмітки, а також частин футбольного поля переважали питомі лексеми:

- футбольне поле – *грище* (грище “забава, гра, місце для гри”, від грати, пол. grać, псл. *jьgrati < *ьgrati; іє. *aig- “різко рухатися”⁶⁹), *ігрище* (ігрище “гра, дитячий майданчик”⁷⁰), утворені від дієслівної твірної основи “грати” за допомогою суфікса –ищ(е), *зелена мурава* (зелений⁷¹; мурава “моріг, молода трава”, псл. murgava, можливо, пов'язане з укр. моріг, [муріг] “лучна трава”⁷²), *мурава* (мурава “моріг, молода трава”, псл. murgava, можливо пов'язане з укр. моріг, [муріг] “лучна трава”⁷³). З перелічених лексем термін *murawa* до цього часу функціює в польській футбольній терміносистемі поряд із терміном *boisko*, однак про польські впливи на українську футбольну лексику початку ХХ ст. говорити не варто – радше (як засвідчують етимологічні словники), навпаки (Див. позицію № 9 у таблиці);

- лицева лінія – *ворітня* (ворітний, від ворота, пол. wrota, псл. *vorta, мн. від *vorto, пов'язаного з дієсловом *verti “запирати” і іменником vогъ “огорожа”⁷⁴), *ворітня лінія* (ворітний, від ворота⁷⁵; лінія “риска, смуга, кордон, безперервний ряд”, запозичено з латинської мови, можливо, за посередництвом польської або німецької⁷⁶), *воротна* (ворітний, воротній, від ворота⁷⁷), *воротна лінія* (ворітний, воротній, від ворота⁷⁸; лінія⁷⁹), *воротова лінія* (ворітний, воротній, від ворота⁸⁰; лінія⁸¹), *границя* (від

⁶⁵ Словник іншомовних слів. С.530.

⁶⁶ Етимологічний словник української мови. Т.2. С.133–134.

⁶⁷ Словник іншомовних слів. С.800.

⁶⁸ Етимологічний словник української мови. Т.1. С.247–249.

⁶⁹ Там само. С.586–587.

⁷⁰ Там само. С.586–587.

⁷¹ Там само. Т.2. С.257–258.

⁷² Там само. Т.3. С.535.

⁷³ Там само. С.535.

⁷⁴ Там само. Т.1. С.428.

⁷⁵ Там само. С.428.

⁷⁶ Там само. Т.3. С.263–264.

⁷⁷ Там само. Т.1. С.428.

⁷⁸ Там само. С.428.

⁷⁹ Там само. Т.3. С.263–264.

границя “кордон”, пол. granica, псл. granica, похідне від grǎnǎ “грань, край”⁸²) (Див. позицію № 10 у таблиці);

- кути футбольного поля – *вугли ігрища* (від вугол “ріг, кут”, пол. węgiel, псл. ogъль; споріднене з лат. angulus “кут”⁸³) (Див. позицію № 11 у таблиці);

- воротарський майданчик – *гряда* (від гряда “грядка”, пол. grzęda “гряда”, псл. gręda “підвищення”⁸⁴), *приворотє* (від при⁸⁵); ворітний, воротній, від ворота⁸⁶) (Див. позицію № 12 у таблиці);

- центральна лінія, що відділяє половину поля суперника – *границя неприятелів* (від границя⁸⁷; неприятель “ворог, супротивник”⁸⁸) (Див. позицію № 13 у таблиці);

- одинадцятиметрова позначка, точка для виконання одинадцятиметрового штрафного удару – *займа* (займа⁸⁹, від імати “брати, ловити, хапати”, псл. imati “брати”⁹⁰), *карна точка* (карний “кримінальний”, від кара, пол. kara, псл. kara з похідним від нього дієсловом karati (або навпаки) пов’язане з koriti (укр. корити); споріднене з гр. χάρμη “школа, збиток; грошове стягнення; кара”⁹¹, корити “картати, дорікати комусь”, псл. koriti “корити; ганити; сварити; принижувати; карати, мучити”⁹²), *одинайцятиметрівка* (одинайцять, псл. *edinъ na desęte, *edъnъ na desęte, що складається з числівника (j)edinъ “один”, прийменника на “на” і форми місц. відм. від числівника desęty “десять”⁹³; метр “одиниця довжини метричної системи мір”, запозичення з французької мови, походить від грецького “міра”⁹⁴) (Див. позицію № 14 у таблиці);

- площі за межами футбольного поля – *“за межі”* (від префікса за “по той бік”⁹⁵; межа, псл. *medjǎ “середина; границя”⁹⁶); *запілля* (від префікса за⁹⁷; поле, псл. polje “відкрите місце, простір; рівнина, поле; рілля”, похідне від рољ “широкий, плоский, порожній, неродючий”; – очевидно, споріднене з лат. palam “відкрито, явно”, лат. plānus “плаский, рівний, прямий; площина, низина, низьке місце; рівна, горизонтальна поверхня”⁹⁸) (Див. позицію № 15 у таблиці);

- бокова лінія – *межа* (межа, псл. *medjǎ “середина; границя”⁹⁹), *межова* (межовий, від межа¹⁰⁰), *побочина* (побочина “бокова стіна”, від бік, псл. bokъ¹⁰¹) (Див. позицію № 16 у таблиці);

⁸⁰ Етимологічний словник української мови. Т.1. С.428.

⁸¹ Там само. Т.3. С.263–264.

⁸² Етимологічний словник української мови. Т.1. С.584.

⁸³ Там само. С.436.

⁸⁴ Там само. С.608.

⁸⁵ Там само. Т.4. С.568.

⁸⁶ Там само. Т.1. С.428.

⁸⁷ Там само. С.584.

⁸⁸ Там само. Т.4. С.586.

⁸⁹ Там само. Т.2. С.225.

⁹⁰ Там само. С.296–297.

⁹¹ Там само. С.381.

⁹² Там само. Т.3. С.20–21.

⁹³ Там само. Т.4. С.159–160.

⁹⁴ Там само. Т.3. С.452.

⁹⁵ Там само. Т.2. С.213.

⁹⁶ Там само. Т.3. С.430–431.

⁹⁷ Там само. Т.2. С.213.

⁹⁸ Там само. Т.4. С.486–487.

⁹⁹ Там само. Т.3. С.430–431.

- штрафний майданчик – *карне поле* (карний, “кримінальний”, від кара, пол. кара, псл. kara з похідним від нього дієсловом karati (або навпаки), пов’язане з koriti (укр. корити); споріднене з гр. *καρῆ*, що означає “школа, збиток; грошове стягнення; кара”¹⁰², корити “картати, дорікати комусь”, псл. koriti “корити; ганити; сварити; при-нижувати; карати, мучити”¹⁰³; поле¹⁰⁴), *карний пояс* (карний, “кримінальний”, від кара¹⁰⁵, корити¹⁰⁶; пояс¹⁰⁷) (Див. позицію № 17 у таблиці);

- фланг – *крило* (крило “літальний орган”, пол. skrzydło [krzydło]; псл. kridlo, *skridlo, суфіксальне утворення від дієслівної основи псл. *skri (<іє.*skrei-) “літа-ти”¹⁰⁸), зафіксовано й запозичений термін *флянк* (фланг – від франц. flanc – бік – один з боків поля¹⁰⁹) (Див. позицію № 18 у таблиці).

Серед одиниць цієї тематичної групи футбольної лексики на українсько-польські збіжності вказують питомі лексеми *мурава* – *murawa*, *карне поле* – *pole karne*, *крило* – *skrzydło*, утворені від номінацій, що походять із праслов’янської мовної єдності – це є свідченням рівнобіжного розвитку спеціальних футбольних номінацій у цих мовах, а також запозичена з французької мови лексема *флянк* – *flanka*.

Серед **назв футбольного інвентаря** зафіксовано найменування воріт, окремих їх елементів та іншого спортивного спорядження:

- ворота – *брама* (брама “ворота”, давнє запозичення з польської мови: пол. brama “в’їзд, вхід до будови, великі двері, ворота; передмур’я; ключ; дорога, підхід, приступ, пов’язані з псл. *borniti, укр. “боронити”¹¹⁰ та від боронити “захищати, за-бороняти”, псл. *borniti, похідне від *bornь “сварка, битва, боротьба”, утвореного, в свою чергу, від *borti “бороти”¹¹¹), *брамка* (від брама “ворота”, давнє запозичення з польської мови пол. brama “в’їзд, вхід до будови, великі двері, ворота; передмур’я; ключ; дорога, підхід, приступ, пов’язані з псл. *borniti, укр. боронити”¹¹² та від боро-нити¹¹³), *ворота* (ворота, пол. wrota, псл. *vorta, мн. від *vorto, пов’язаного з дієсло-вом *veg-ti “запирати” і іменником вогь “огорожа”¹¹⁴) (Див. позицію № 20 у таблиці);

- стійка воріт – *жердка* (жердка “деталь воза”, від жердь “дишло для повертання вітряка”, псл. žeďь (<*geď-), пов’язане чергуванням голосних з *gord- “город”; – зістав-лення з двн. gerta “пруг”, gart “колочка; важіль”¹¹⁵), *стовп*, *стовпок* (стовп, стовпок

¹⁰⁰ Етимологічний словник української мови. Т.3. С.430–431.

¹⁰¹ Там само. Т.1. С.194–195.

¹⁰² Там само. Т.2. С.381.

¹⁰³ Там само. Т.3. С.20–21.

¹⁰⁴ Там само. Т.4. С.486–487.

¹⁰⁵ Там само. Т.2. С.381.

¹⁰⁶ Там само. Т.3. С.20–21.

¹⁰⁷ Там само. Т.4. С.549.

¹⁰⁸ Там само. Т.3. С.92.

¹⁰⁹ Словник іншомовних слів. С.941.

¹¹⁰ Етимологічний словник української мови. Т.1. С.244.

¹¹¹ Там само. С.233.

¹¹² Там само. С.244.

¹¹³ Там само. Т.1. С.233.

¹¹⁴ Там само. С.428.

¹¹⁵ Там само. Т.2. С.193.

“колода або товстий брус, установлені вертикально; колона; підпора”, пол. słup, псл. *stlръ “стовп; колода; опора”, пов’язане з *stlbъ¹¹⁶) (Див. позицію № 21 у таблиці);

- сітка воріт – *воротна сіта* (ворітний, воротній, від “ворота”¹¹⁷); сіть, сітка, пол. sieć, siatka; псл. sěть <*soi-ti, споріднене з лат. saeta “товстий волос, щетина”¹¹⁸) (Див. позицію № 22 у таблиці);

- перекладина – *поперечина, поперечка* (поперечина, поперечка “поперечка; стежка між полями”¹¹⁹, від перека “суперечність, протидія; заперечення”, пол. przek(o) “упоперек”, псл. *регъ “упоперек, поперек”, утворене від *рег за допомогою елемента –ko¹²⁰) (Див. позицію № 23 у таблиці);

- кутовий прапорець – *хоруговка* (від “хоругва”, хоругов “прапор, прикріплене до довгого держака полотнище...”, пол. chorągiew, chorągży, псл. *хогору, род. відм. *хогоруве – не зовсім ясне; розглядалося як давнє запозичення з монгольських мов через тюркське посередництво (на що вказує початкове х)¹²¹), *прапорець на тичці* (прапор, прапорець “малий прапор”, псл. *рогору, редульованого утворення, пов’язаного чергуванням голосних з *рertі “літати, рухатися”, реро “перо”, *рог-ть “паром”¹²², тичка, від тичяти “стирчати”¹²³, тикати, тичити “утикати тичи, ставити віхи”, псл. tykati, *тъкнѣти, пов’язане з тъкати “ткати”, споріднене з гр. τύχος “молот, долото”, τυχήσω “обтісую, тешу”¹²⁴) (Див. позицію № 24 у таблиці).

У цій тематичній групі лексеми *брама, брамка* є запозиченнями з польської мови; серед інших лексичних збіжностей: *поперечка* – *poprzeczka*, *хоруговка* – *chorągiewka*, які є результатом рівнобіжного розвитку футбольної лексики близькоспоріднених мов, основу творення національних терміносистем становлять корені слів із праслов’янської мовної єдності.

У **назвах суддівського корпусу** домінують питомі найменування:

- суддя в полі – *голова* (голова, псл. *golva; іє. *gel- “щось кругле, кулясте”¹²⁵), *роземник, роз’емник* (роздіймати “рознімати”, роздійняти “розняти”, роздоймити¹²⁶) (Див. позицію № 31 у таблиці);

- боковий суддя – *суддя граничний* (суддя, судия, від суд, псл. sođъ; загальноприйнятої етимології не має; здебільшого виводиться від іє. *sodhdhos “спільний розгляд, спільне судження, примирення”¹²⁷; граничний, від границя “кордон”, пол. granica, псл. granica, похідне від grānā “грань, край”¹²⁸), *суддя межовий* (суддя, судия, від суд, псл. sođъ; загальноприйнятої етимології не має; здебільшого виводиться від іє. *sodhdhos “спільний розгляд, спільне судження, примирення”¹²⁹; межовий, від межа,

¹¹⁶ Етимологічний словник української мови. Т.5. С.422.

¹¹⁷ Там само. Т.1. С.428.

¹¹⁸ Там само. Т.5. С.258.

¹¹⁹ Там само. Т.4. С.516.

¹²⁰ Там само. С.342.

¹²¹ Там само. Т.6. С.204.

¹²² Там само. Т.4. С.555.

¹²³ Там само. Т.5. С.577.

¹²⁴ Там само. С.565–566.

¹²⁵ Там само. Т.1. С.550–551.

¹²⁶ Там само. Т.5. С.108.

¹²⁷ Там само. С.466–467.

¹²⁸ Там само. Т.1. С.584.

¹²⁹ Там само. Т.5. С.466–467.

псл. *medjǎ “середина; границя”¹³⁰), *суддя автовий* (суддя, судия, від суд¹³¹); автовий, від аут – запозичення з англійської мови від прийменника “поза, зовні”¹³²), останній з термінів є гібридними (Див. позицію № 32 у таблиці).

Назви ударів по м'ячу охоплюють **номінації родового поняття** – *вдар* (вдар, удар, від ударити “вчинити удар, покарати”¹³³), *коп* (від копати “ударяти, бити, штовхати ногою”¹³⁴), *стріл* (стріл “постріл”, стрілити, стріляти, стрільнути, псл. strĕla¹³⁵), що є питомими лексемами (Див. позицію № 33 у таблиці), і **видових понять** – **різновидів ударів**:

- вільний удар – *вільний, вільний коп, вільне копненє з місця* (вільний, від воля, псл. volja, пов'язане чергуванням голосних з velĕti “веліти”¹³⁶; від копати “ударяти, бити, штовхати ногою”, пол. korać “бити (ногою)”, псл. korati “бити ногою в землю”, іє. korati “бити”¹³⁷; місце “простір, місцевість”¹³⁸) (Див. позицію № 34 у таблиці);

- удар головою – *головка* (головка, від голова, псл. *golva; іє. *gel- “щось кругле, кулясте”¹³⁹) (Див. позицію № 35 у таблиці);

- удар від воріт – *грядяк* (від гряда “грядка”, пол. grzędą “гряда”, псл. gręda “підвищення”¹⁴⁰) (Див. позицію № 36 у таблиці);

- штрафний удар з 11-метрової позначки – *займак* (займа¹⁴¹, від імати “брати, ловити, хапати”, псл. imati “брати”¹⁴²), *одинадцятиметровий* (одинадцять, псл. *edĩnъ na desęte, *edъlъ na desęte, що складається з числівника (j)edĩnъ “один”, прийменника на “на” і форми місц. в. від числівника desęть “десять”¹⁴³; метр “одиниця довжини метричної системи мір”, запозичення з французької мови, походить від грецького “міра”¹⁴⁴) і чужомовний запозичений термін *пенальді, пенальті* (від англ. penalty, букв. – покарання – у футболі – одинадцятиметровий штрафний удар по воротах суперника¹⁴⁵) (Див. позицію № 37 у таблиці);

- штрафний удар – *карний, карний коп* (карний, “кримінальний”, від кара, пол. кара, псл. кара з похідним від нього дієсловом karati (або навпаки) пов'язане з koriti (укр. корити); споріднене з гр. χαρη “школа, збиток; грошове стягнення; кара”¹⁴⁶, корити “картати, дорікати комусь”, псл. koriti “корити; ганити; сварити; принижувати; карати, мучити”¹⁴⁷; від копати “ударяти, бити, штовхати ногою”, п. korać “бити (ногою)”, псл. korati “бити ногою в землю”, іє. korati “бити”¹⁴⁸), *карний стріл* (кар-

¹³⁰ Етимологічний словник української мови. Т.5. С.430–431.

¹³¹ Там само. Т.5. С.466–467.

¹³² Там само. Т.1. С.98.

¹³³ Там само. Т.6. С.18–19.

¹³⁴ Там само. Т.2. С.565.

¹³⁵ Там само. Т.5. С.444–445.

¹³⁶ Там само. Т.1. С.423.

¹³⁷ Там само. Т.2. С.565.

¹³⁸ Там само. Т.3. С.484.

¹³⁹ Там само. Т.1. С.550.

¹⁴⁰ Там само. С.608.

¹⁴¹ Там само. Т.2. С.225.

¹⁴² Там само. С.296–297.

¹⁴³ Там само. Т.4. С.159–160.

¹⁴⁴ Там само. Т.3. С.452.

¹⁴⁵ Словник іншомовних слів. С.723.

¹⁴⁶ Етимологічний словник української мови. Т.2. С.381.

¹⁴⁷ Там само. Т.3. С.20–21.

¹⁴⁸ Там само. Т.2. С.565.

ний, “кримінальний”, від кара¹⁴⁹, корити¹⁵⁰; стріл “постріл”, стрілити, стріляти, стрільнути, псл. *strěla*¹⁵¹), *копняк* (від копати “ударяти, бити, штовхати ногою”, пол. *korac* “бити (ногою)”, псл. *korati* “бити ногою в землю”, іс. *korati* “бити”), *провинний коп* (провинний, від вина, псл. *vina*, іс. *cei* “переслідувати, наступати”; пов’язується з воювати, війна; від копати “ударяти, бити, штовхати ногою”, пол. *korac* “бити (ногою)”, псл. *korati* “бити ногою в землю”, іс. *korati* “бити”¹⁵²; від копати¹⁵³) (Див. позицію № 38 у таблиці);

- перший удар по м’ячу на початку тайму – *закоп* (за + від копати¹⁵⁴), *перше копнення* (перший “головний, перший”, пол. [pierszy], pięrszy – очевидно, давніше *первний, що виникло як форма вищого ступеня від [первий]¹⁵⁵; від копати¹⁵⁶) (Див. позицію № 39 у таблиці);

- кутовий штрафний удар – *коп з рога* (від копати¹⁵⁷; *pię*, псл. *rogъ*, іс. **rogos* “*pię*”¹⁵⁸), *копнення з кута* (від копати¹⁵⁹; *кут*, псл. **koť*; споріднене з лат. *campus* “поле”, іс. **kam-* (**kam-tho-*), **kam-p* “згинати”¹⁶⁰), *наріжник* (наріжник “один із снопів, які вкладаються на розі солом’яного даху; кроква фронтона”, від наріжний “кутовий, розташований на розі”¹⁶¹), *наріжняк* (від наріжний¹⁶²), *pię* (*pię*, псл. *rogъ*, іс. **rogos* “*pię*”¹⁶³), *роги* (*pię*¹⁶⁴) та чужомовний термін *корнер* (від англ. *corner* – *pię* – у футболі – штрафний кутовий удар, який здійснює з кутового сектора футбольного поля один із гравців атакуючої команди¹⁶⁵) (Див. позицію № 40 у таблиці);

- удар з льоту – *волей* (від англ. *volley* – політ¹⁶⁶ – удар, нанесений із льоту), український аналог – *удар з лету* (удар, від ударити, псл. **derti*, іс. *děr-/dōr-* “колотити, здирати”¹⁶⁷; *лет*, від *летіти*, *літати*, псл. *letěti*, *lětati* (<**lekt*), іс. **lek-/lěk* “скакати”¹⁶⁸) (Див. позицію № 41 у таблиці). Із перелічених футбольних лексем першої половини ХХ ст. про рівнобіжний розвиток терміносистем футболу в українській та польській мовах свідчать назви *strzał* – *strzał*, *головка* – *glówka*, *перше копнення* – *pięrsze kopnięcie*, *наріжник* – *parożnik*, *роги* – *róg*, *волей* – *wolej*, останнє з яких є англійським запозиченням.

У тематичній групі **назв ігрових моментів** функціують такі запозичення та їхні національні відповідники:

¹⁴⁹ Етимологічний словник української мови. Т.2. С.381.

¹⁵⁰ Там само. Т.3. С.20–21.

¹⁵¹ Там само. Т.5. С.444–445.

¹⁵² Там само. Т.1. С.376–377.

¹⁵³ Там само. Т.2. С.565.

¹⁵⁴ Там само. С.565.

¹⁵⁵ Там само. Т.4. С.358.

¹⁵⁶ Там само. Т.2. С.565.

¹⁵⁷ Там само. С.565.

¹⁵⁸ Там само. Т.5. С.87–88.

¹⁵⁹ Там само. Т.2. С.565.

¹⁶⁰ Там само. Т.3. С.161.

¹⁶¹ Там само. Т.5. С.87–88.

¹⁶² Там само. С.87–88.

¹⁶³ Там само. С.87–88.

¹⁶⁴ Там само. С.87–88.

¹⁶⁵ Словник іншомовних слів. С.560.

¹⁶⁶ Там само. С.224.

¹⁶⁷ Етимологічний словник української мови. Т.6. С.18–19.

¹⁶⁸ Там само. Т.3. С.226–227.

- вкидання м'яча з-за меж поля – *авт, aut* (аут – з англ. out – поза, зовні – положення в спортивних іграх, коли м'яч [...] потрапляє за межі бокових ліній ігрового поля, майданчика¹⁶⁹, вкидання м'яча з-за меж поля); питомі аналоги до цієї чужомовної назви: *викидання м'яча з побочин* (викидання, від кидати м'яч “куля з пружного матеріалу”¹⁷⁰; м'яч “куля з пружного матеріалу”¹⁷¹; побочина “бокова стіна”, від бік, псл. *вокъ*¹⁷²), *вмет м'яча руками з побочин* (в + мет “кидок, змах, постріл”, від метати “кидати, викидати”¹⁷³; м'яч¹⁷⁴; побочина¹⁷⁵), *бічняк* (від бік, псл. *вокъ*¹⁷⁶) (Див. позицію № 42 у таблиці);

- взяття воріт – *гол, голь* (мн. *голі*) (від англ. goal – букв. мета, гол, фініш, старт, ворота, походить від давньоангл. *gāl* – перешкода¹⁷⁷, забитий у ворота суперника м'яч), зафіксовано низку питомих назв на позначення моменту взяття воріт – *ворота* (ворота¹⁷⁸), *добути ворота* (добутий, від *добути*¹⁷⁹; ворота¹⁸⁰), *добуття воріт* (добуття, від *добути*¹⁸¹; ворота¹⁸²), *здобута брамка* (здобути, від *добути*¹⁸³; брама “ворота”¹⁸⁴), *здобута* (здобути, від *добути*¹⁸⁵), *здобуттє воріт* (здобуття, від *здобути* та від *добути*¹⁸⁶; ворота¹⁸⁷), *здобути ворота* (здобути, від *добути*¹⁸⁸; ворота¹⁸⁹), *стрілені ворота* (від стрілити, стріляти¹⁹⁰; ворота¹⁹¹) (Див. позицію № 43 у таблиці);

- положення поза грою – *офзайд, офсід, off side* (офсайд – від англ. off side, що походить від off – поза і side – край, сторона) – у деяких командних спортивних іграх (футболі...) – положення “поза грою”, при якому гравець опиняється у вигідній позиції щодо суперника, але здобуває її з порушенням правил гри¹⁹²). Функціювало й кілька власнемовних номінацій – *відсторона* (префікс *від-*, що означає рух від чого і до чого¹⁹³; сторона¹⁹⁴), *відсторонь* (мн. *відсторони*) (відсторонь “осторонь”, від “сторона”¹⁹⁵), *поза-грою* (поза¹⁹⁶, гра, від “грати”¹⁹⁷), *спалений* (від “палити”¹⁹⁸) (Див. позицію

¹⁶⁹ Словник іншомовних слів. С.135.

¹⁷⁰ Етимологічний словник української мови. Т.2. С.429–430.

¹⁷¹ Там само. Т.3. С.549.

¹⁷² Там само. Т.1. С.194–195.

¹⁷³ Там само. Т.3. С.448–449.

¹⁷⁴ Там само. С.549.

¹⁷⁵ Там само. Т.1. С.194–195.

¹⁷⁶ Там само. С.194–195.

¹⁷⁷ Словник іншомовних слів. С.297.

¹⁷⁸ Етимологічний словник української мови. Т.1. С.428.

¹⁷⁹ Там само. Т.2. С.98–99.

¹⁸⁰ Там само. Т.1. С.428.

¹⁸¹ Там само. Т.2. С.98–99.

¹⁸² Там само. Т.1. С.428.

¹⁸³ Там само. Т.2. С.98–99.

¹⁸⁴ Там само. Т.1. С.244.

¹⁸⁵ Там само. Т.2. С.98–99.

¹⁸⁶ Там само. С.98–99.

¹⁸⁷ Там само. Т.1. С.428.

¹⁸⁸ Там само. Т.2. С.98–99.

¹⁸⁹ Там само. Т.1. С.428.

¹⁹⁰ Там само. Т.5. С.444–445.

¹⁹¹ Етимологічний словник української мови. Т.1. С.428.

¹⁹² Словник іншомовних слів. С.702.

¹⁹³ Етимологічний словник української мови. Т.1. С.390.

¹⁹⁴ Там само. Т.5. С.428.

¹⁹⁵ Там само.

№ 44 у таблиці). Про збіжності у футбольній лексиці цієї тематичної рупи в українській та польській мовах свідчать такі запозичені назви: *авт* – *aut*, *голь* – *gol*, *офсайд* – *offsajd*, а також національні аналоги *спалений* – *spalony*; запозиченим з польської в українську терміносистему футболу є термін *здобута брамка* – *zdobyta bramka*.

У групі **назв підсумкових результатів матчів та здобутих очок** поряд із чужомовною лексемою *результат* (від лат. *resultatus* – відображений – підсумок, показник майстерності (зазвичай, спортивної)¹⁹⁹), яка окреслює рахунок матчу, вживано питомі лексеми *вислід* (вислід “дослідження, результат дослідження, наслідок”, від “вислідити”, “слід”²⁰⁰), *відношення* (відношення, від “нести”, “носити”²⁰¹) (Див. позицію № 45 у таблиці).

Серед назв результатів футбольних матчів найчисленнішою є група відприкметникових іменників, утворених морфолого-синтаксичним способом від питомих твірних основ:

- перемога, виграш – *виграна* (від *грати*²⁰²), *побіда* (побіда “перемога”²⁰³, від “біда”²⁰⁴) (Див. позицію № 46 у таблиці);

- нічия – *вирівнання* (від “рівнати”, “рівняти” та “рівний”²⁰⁵), *нерішена* (від “рішити” – дійти висновку, розв’язати²⁰⁶), *нерозіграна* (не + розиграш, від *грати*²⁰⁷), *так-на-так* (так²⁰⁸) (нічия) і запозичений термін *реміс* (ситуація у спортивній грі, коли жодна зі сторін не перемогла) (Див. позицію № 47 у таблиці);

- поразка – *програна* (про + *грати*²⁰⁹) (Див. позицію № 48 у таблиці).

Результати матчів оцінюються кількістю очок, для називання яких у досліджуваній період використовувалася українська номінація *точка* (точка “графічний знак, цятка”²¹⁰) та запозичені лексеми *нота* (від лат. *nota* – знак, зауваження²¹¹) – очко, оцінка, бал, нараховані за результат у футбольному матчі) і *пункт* (пункт, запозичене через польське або німецьке посередництво з латинської мови²¹²) (Див. позицію № 49 у таблиці). Лексичні паралелі в цій тематичній групі спеціальних номінацій зафіксовані як серед питомих назв: *виграна* – *wygrana*, *програна* – *przegrana*, так і серед запозичень: *реміс* – *remis*, *пункт* – *punkt*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як показав аналіз, впливи польської мови на формування української футбольної лексики першої половини ХХ ст. не були настільки вагомими, як може видатися на перший погляд. На початку ХХ ст. футбольна лексика обох мов формувалася рівнобіжно, запозичуючи терміни на по-

¹⁹⁶ Етимологічний словник української мови. Т.4. С.479.

¹⁹⁷ Там само. Т.1. С.586–587.

¹⁹⁸ Там само. Т.4. С.264–266.

¹⁹⁹ Словник іншомовних слів. С.792.

²⁰⁰ Етимологічний словник української мови. Т.5. С.302.

²⁰¹ Там само. Т.4. С.77.

²⁰² Там само. Т.1. С.586–587.

²⁰³ Там само. Т.4. С.466.

²⁰⁴ Там само. Т.1. С.192.

²⁰⁵ Там само. Т.5. С.87.

²⁰⁶ Там само. С.97–98.

²⁰⁷ Там само. Т.1. С.586–587.

²⁰⁸ Там само. Т.5. С.504.

²⁰⁹ Там само. Т.1. С.586–587.

²¹⁰ Там само. Т.5. С.611.

²¹¹ Словник іншомовних слів. С.679.

²¹² Етимологічний словник української мови. Т.4. С.633.

значення спеціальних футбольних понять переважно з англійської мови, а також створюючи національні відповідники до чужомовних термінів та використовуючи для цього як питому, так і успадковану лексику праслов'янського походження. У другій половині ХХ ст., через негативний вплив позамовних чинників, багато українських питомих футбольних лексем, які активно функціювали на початку ХХ ст., було витіснено з терміносистеми футболу та замінено їх чужомовними запозиченнями. Прикро, але на початок ХХІ ст. відсоток питомих найменувань відчутно зменшився; навіть там, де століття тому використовувалися власні мовні лексеми на позначення футбольних понять, у сучасній мові вживається їх чужомовний відповідник. Натомість, у польській футбольній термінології збережена тяглість термінотворчих традицій. Побіжний погляд на українську футбольну лексику початку ХХ ст. може створити хибне уявлення про її більшу спорідненість із сучасною польською термінологією, аніж із сучасною українською та про домінуючі впливи польської мови на розвиток української футбольної термінології. Лише ґрунтовний аналіз лексем дав змогу виявити рівнобіжність термінотворчих традицій обидвох мов, які зі своїх національних мовних ресурсів (питомих та успадкованих) створювали спеціальні футбольні назви.

Таблиця. Футбольні терміни першої половини ХХ ст.

та їх відповідники в сучасних українській та польській мовах

Підкресленням у таблиці виділено українські футбольні терміни першої половини ХХ ст., які мають збіжності як із сучасними українськими, так і сучасними польськими термінами; жирнимзвичайним шрифтом – українсько-польські збіжності, а жирним курсивом – ідентичні терміни в українській терміносистемі футболу першої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст.

Футбольне поняття	Український термін першої пол. ХХ ст.	Сучасний польський термін	Сучасний український термін
Футбол	<i>фудбаль, футбол, футбаль, <u>футбол</u>, гра в копаний м'яч, гра в м'яч, копаний ногами; копана; копаний; копаний м'яч; копанка; копання; м'яч; м'яч, копаний ногами</i>	<i>piłka nożna, futbol</i>	<i>футбол</i>
чесна гра	<i>fair; <u>fair play</u>; фер; гра фер; гра, ведена фер; фер гра, чиста гра, чесна гра</i>	<i>fair play, czysta gra</i>	<i>чесна гра, гра fair play</i>
футбольний матч	<i>матч, меч, match, гра; змагання; змагання копаного м'яча</i>	<i>mecz, spotkanie</i>	<i>матч, гра</i>
Тайм	<i>хав-тайм, півгра, <u>по-</u></i>	<i>połowa</i>	<i>тайм, перша / друга</i>

	<u>лови́на</u>	(<i>pierwsza / druga</i>)	половина гри
<i>перерва</i>	<i>павза, <u>перерва</u>, <u>перерив</u></i>	przerwa	перерва
<i>клуб</i>	<u>клуб</u> , дружина	klub, drużyna	клуб
<i>ліга</i>	ліга , кляса	klasa	ліга
<i>збірна команда, збір-на</i>	репрезентація, збір-на , збірна команда	reprezentacja (<i>narodowa</i>)	збірна , національна збірна
<i>футбольне поле</i>	<i>грище, ігрище, зелена мурава, мурава</i>	<i>boisko, murawa</i>	<i>поле, футбольне поле, футбольний майданчик</i>
<i>лицева лінія</i>	<i>ворітня, ворітня лінія, воротна, воротна лінія, воротова лінія, границя</i>	<i>linia końcowa</i>	<i>лицева лінія</i>
<i>кут футбольного поля</i>	<i>вугол ігрища</i>	<i>Róg</i>	<i>кут поля</i>
<i>воротарський майданчик</i>	<i>гряда, приворотє</i>		<i>воротарський майданчик</i>
<i>центральна лінія (лінія, що розділяє половини поля суперників)</i>	<i>границя неприятели́в</i>	<i>linia środkowa</i>	<i>центральна лінія</i>
<i>одинадцятиметрова позначка, точка для виконання одинадцятиметрового штрафного удару</i>	<i>займа, карна точка, одинадцятиметрівка</i>	<i>jedenastka, warpo</i>	<i>одинадцятиметрова позначка</i>
<i>площі за межами футбольного поля</i>	<i>“за межі”, запліля</i>	<i>za boiskiem</i>	<i>поза межами поля</i>
<i>бокова лінія</i>	<i>межа, межова, побочина</i>	<i>linia boczna</i>	<i>бокова лінія, бокова</i>
<i>штрафний майданчик</i>	карне поле , карний пояс	pole karne	<i>штрафний майданчик</i>
<i>фланг</i>	<u>крило</u> , <u>флянк</u>	skrzydło, flanka	фланг, крило
<i>футбольний м'яч</i>	<i>бальон, пивка, м'яч, опука</i>	piłka	м'яч
<i>ворота</i>	<i>брама, брамка, ворота</i>	bramka	ворота
<i>стійка воріт, штанга</i>	<i>жердка, стовп, стовпок, балька, бальок</i>	<i>slupek</i>	<i>стійка воріт, штанга</i>
<i>сітка воріт</i>	<i>воротна сіта</i>	<i>siatka</i>	<i>сітка воріт</i>

перекладина	поперечина, поперечка	poprzeczka	перекладина, поперечина
кутовий прапорець	хоруговка, прапорець на тичці	chorągiewka	кутовий прапорець
гравець у футбол, футболіст	грач, копун, м'ячевик, футболіст	piłkarz, gracz, futbolista	футболіст, гравець
футболіст, який грає у воротах, воротар	воротар, брамкар, сторож брамки	bramkarz, golkipier	воротар, голкіпер
футболіст, який грає у захисті, захисник	захисник, оборонець, позадній, сторож границі, бек	obrońca (lewy / prawy / centralny (stopper)), defensor	захисник (лівий, правий, центральний (стопер)), оборонець, бек
футболіст, який грає у півзахисті	зложник, напівзахисник, помічник, резервіст	pomocnik defensywny / ofensywny / środkowy, skrzydłowy pomocnik	півзахисник (лівий / правий, центральний), вінгер
гравець атаки, нападник	гарцовник, лучник, нападач, напасник, передовий, стрілець, черговий, чільник, середний передовий	napastnik (środkowy, boczny (lewy / prawy)) strzelec bramki (той, хто забив гол)	нападник (правий, лівий, центральний), форвард
фланговий гравець	крайник, крилевий, криловий	skrzydłowy	фланговий гравець, гравець на правому / лівому крилі / краю поля
суддя в полі	голова, роз'ємник, роземник	sędzia główny	суддя в полі, головний суддя
боковий суддя	суддя граничний, суддя межовий, суддя автовий	sędzia boczny / liniowy	боковий суддя, бічний суддя, суддя на лінії
удар по м'ячу	удар, коп, стріл	strzał	удар
вільний удар	вільний, вільний коп, вільне копненє з місця	wolny rzut	вільний удар, вільний
удар, нанесений головою	головка	główka, strzał główką	удар головою
удар від воріт	грядяк	wykop bramkarza	удар від воріт

штрафний удар з 11-метрової позначки	займак, одинадцятиметровий , пенальді, пенальті	<i>jedenastka</i>	одинадцятиметровий , пенальті
штрафний удар	карний, карний коп, карний стріл, копняк, провинний коп	<i>rzut wolny bezpośredni</i>	штрафний удар
перший удар по м'ячу на початку тайму	закоп, перше копнення	pierwsze kopnięcie piłki	перший удар по м'ячу
кутовий штрафний удар	коп з рога, копнення з кута, наріжник , наріжняк, роги , корнер	narożnik, róg	кутовий, кутовий удар, кутовий штрафний удар
удар, нанесений із льоту	волей , удар з льоту	wolej, strzał z woleja	удар з льоту
потрапляння м'яча за межі футбольного поля, викидання м'яча з-за меж поля	авт , aut , викидання м'яча з побочин, вмет м'яча руками з побочин, бічняк	Aut	аут , викидання м'яча
гол, взяття воріт	гол , голь (мн. голі), ворота, добуті ворота, добуття воріт, здобута брамка , здобута, здобутте воріт, здобуті ворота, стрілені ворота	gol, bramka, zdobyta bramka, strzelona bramka	гол , забитий гол
положення поза грою	офсайд , офсід , off side , відсторона, відсторонь (мн. відсторони), поза-грою , спалений	spalony, off-sajd, pułapka ofsajdowa	поза грою , офсайд
підсумок матчу	результат , вислід, відношення	wynik, rezultat	рахунок матчу , рахунок , результат матчу
переможний підсумок матчу	виграна , побіда	zwycięstwo, wygrana	виграш , перемога
нічийний підсумок матчу	вирівнання, нерішена, нерозіграна, так-на-так, реміс	remis	нічия
негативний підсумок матчу	програна	porażka, przegrana, klęska	поразка
результат матчу в кількісних показниках	точка , нота , пункт	punkt	очко

**UKRAINIAN FOOTBALL VOCABULARY OF THE FIRST HALF
OF THE 20th CENTURY: LOST ORIGINALITY OR POLISH INFLUENCE?**

Iryna PROTSYK

*National University "Kyiv-Mohyla Academy"
vul. Skovorody, 2, Kyiv, 04655
Department of Ukrainian Philology,
e-mail: iprotskyk@ukr.net*

In the article a comparative analysis of the Ukrainian football vocabulary of the first half of the 20th century and modern terminological football systems in the Ukrainian and Polish languages has been made. It was also clarified what lexemes, which functioned in football discourse at the beginning of the 20th century, were native or borrowed from the ancient Slavonic language, and what lexemes appeared in football terminology of that time under the influence of the Polish language. A quantitative correlation of the former and latter has been shown. The results of the analysis gave the opportunity to trace the similarities of terminological creative traditions of both languages, which created special football names from national language resources.

Key words: Ukrainian football vocabulary, terminological football system in the modern Ukrainian language, terminological football system in the modern Polish language, a football term, thematic group, genus-species links, native lexeme, a foreign loan.

**УКРАИНСКАЯ ФУТБОЛЬНАЯ ЛЕКСИКА ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX В.:
УТРАЧЕННОЕ СВОЕОБРАЗИЕ ИЛИ ПОЛЬСКОЕ ВЛИЯНИЕ?**

Ірина ПРОЦІК

*Національний університет "Кієво-Могилянська академія"
ул. Сковороды, 2, Киев, 04655,
Кафедра украинского языка
e-mail: iprotskyk@ukr.net*

В статье проведен сопоставительный анализ украинской футбольной лексики первой половины XX в. с современными терминосистемами футбола в украинском и польском языках. Определено, какие из лексем, функционировавших в футбольном дискурсе начала XX в., были собственными ресурсами украинского языка или унаследованными из праславянского языка, а какие появились в терминологии футбола того времени под влиянием польского языка, показано количественное соотношение первых и вторых. Прослежено параллельное развитие терминотворческих традиций в обоих языках, которые из национальных языковых ресурсов создавали специальные футбольные названия.

Ключевые слова: украинская футбольная лексика, терминосистема футбола в современном украинском языке, терминосистема футбола в современном польском языке, футбольный термин, тематическая группа, родо-видовые отношения, собственно украинская лексема, иноязычное заимствование.

Стаття надійшла до редколегії 24.10.16
Прийнята до друку 04.11.16